

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Viktor Kavan

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Motivace sociálně slabých rodin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Iva Kuchyňková

Vypracoval:
Viktor Kavan

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury. Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Lovčice 28.4.2010

.....
Viktor Kavan

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Ivě Kuchyňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytovala při zpracování mé bakalářské práce.

Dík patří také občanskému sdružení Jordánek za úsilí, které vynakládá na podporu volnočasových aktivit obyvatel Lovčic.

Viktor Kavan

OBSAH

Úvod	5
1 Rodina	7
1. 1 Typologie rodiny	7
1. 2 Funkce rodiny	11
1. 3 Význam rodiny pro vývoj dítěte	13
1. 4 Rodina a dítě v právním kontextu	14
2 Sociálně slabá rodina	17
2. 1 Charakteristika rodiny	17
2. 2 Příčiny sociálního oslabení	19
2. 3 Dítě v ohrožení	20
2. 4 Možnosti intervence	23
3 Motivace	27
3. 1 Definice motivace	27
3. 2 Faktory motivace	29
3. 3 Význam motivace	32
3. 4 Motivační metody sociální pedagogiky	34
4 Motivační strategie v projektech občanského sdružení Jordánek	38
4. 1 Cíl, metody a místo šetření	38
4. 2 Kazuistika č. 1	39
4. 3 Kazuistika č. 2	40
4. 4 Kazuistika č. 3	41
4. 5 Kazuistika č. 4	42
4. 6 Kazuistika č. 5	44
4. 7 Závěr šetření	45
Závěr	46
Anotace	47
Seznam literatury	49
Seznam příloh	51

Úvod

Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, již může člověk dosáhnout.

Franz Kafka

Autor citátu, významný pražský spisovatel židovského původu, sám po celý život svobodný a bezdětný, v několika málo větách prostě, ale dokonale vystihuje jeden z nejdůležitějších aspektů lidského bytí. Poznat člověka, který se jeví jako druhá polovina našeho já, spojit se s ním, abychom konečně dosáhli úplnosti a tím i vyrovnanosti a mohli tak naplňovat nejdůležitější úkoly života, zplodit děti, milovat je, s láskou a porozuměním je vychovávat a předávat jim jen to nejlepší ze sebe samých. Franz Kafka se nikdy neoženil, není známo, že by zplodil děti nebo se o nějaké staral. Přesto bez předchozí zkušenosti plně chápal význam rodiny a výchovy dětí, dokázal toto konání ocenit a vyzdvihnout mezi nejnáročnější úkoly lidské existence.

Také si uvědomuji, že oženit se a založit vlastní rodinu není vůbec jednoduchá věc. Už jenom rozhodnutí učinit tento krok vyžaduje kus odvahy a odhodlání. A to je pouze začátek. Kolik elánu, úsilí a trpělivosti asi vyžaduje výchova dětí? Je člověk schopen předávat zkušenosti potomkům a má jim vůbec co předávat? Pod tíhou nezodpovězených otázek své manželství a rodičovství raději nadále odkládám. Ve svých třiceti letech se tak podílím na vzestupu charakteristických trendů ve vývoji dnešní rodiny jako jsou odkládání rodičovství na období střední dospělosti a neochota uzavírat legitimně manželství mezi partnery. To se dnes již nejeví jako záruka trvalého vztahu. Rozvodovost se zvyšuje, stabilita rodiny se snižuje. Mění se celková struktura, klesá počet dětí stejně jako počet vícegeneračních domácností. Mladí lidé neprojevují mnoho nadšení ze společného soužití s rodiči nebo prarodiči, nemají potřebu pečovat o své stárnoucí předky. Rodina přestává plnit mnohé funkce, ocitá se v krizi a nabízí se otázka, zdali a v jaké podobě přežije vstup do třetího tisíciletí.

V bakalářské práci se věnuji rodině, především takové, která je sociálně slabá nebo dysfunkční. Z teoretického hlediska charakterizuji motivaci, její význam, faktory, které ji ovlivňují a metody, kterých využívá sociální pedagogika při práci se sociálně slabou rodinou.

Teoretické poznatky jsou východiskem pro závěrečnou kapitolu, ve které popisují činnost občanského sdružení Jordánek, jenž se od roku 1993 aktivně podílí na zkvalitňování volnočasových aktivit, vzájemných vztahů a komunikace v rámci obyvatel malé vesnice na jihu Moravy. Nabízí prostor pro začleňování sociálně slabých rodin prostřednictvím nejrůznějších akcí, zaměřených na všechny věkové kategorie. Součástí této kapitoly je pět kazuistik rodin se sociálním oslabením. V závěru práce shrnuji své poznatky a hodnotím působení občanského sdružení Jordánek v otázce motivace sociálně slabých rodin a jejich integrace do společnosti.

Cílem bakalářské práce je posouzení vlivu na motivaci sociálně slabých rodin prostřednictvím činností občanského sdružení Jordánek, které vzniklo v mé rodné vsi a na jehož činnosti se také aktivně podílím. Mohu tak hodnotit vliv činností občanského sdružení na proces integrace a motivace sociálně slabých rodin.

Ve své práci jsem uplatnil metodu kvalitativní, v teoretické části většinou analýzu odborné literatury a mediálních zdrojů. Dále jsem využíval techniku pozorování, rozhovorů, přímé práce s dětmi v rámci jejich volnočasových aktivit. Součástí práce jsou přílohy, seznam literatury a jiných zdrojů, ze kterých jsem při práci čerpal.

1 Rodina

1.1 Typologie rodiny

Rodinu lze charakterizovat jako neformální sociální skupinu, která vzniká na základě uzavření manželství, nebo na pokrevní příbuznosti, či adopcí. Jedná se o společensky schválenou formu soužití členů rodiny ve společné domácnosti.

Jako taková je původní a nejdůležitější společenskou skupinou a institucí, jejímiž hlavními funkcemi jsou reprodukce, výchova, socializace, uchování a předání kulturních tradic další generaci. Je také formou dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti (Jandourek, 2007).

Rodina se během ontogeneze lidstva zákonitě měnila a neustále se mění. Její podobu, složení, velikost a společenský statut utváří především její vnitřní klima, sociokulturní prostředí, jeho úroveň, potřeby státu, společnosti a jednotlivce.

Dnes se často setkáváme s tvrzením, že současná rodina se nachází v krizi, přesto F. De Singly na základě znalosti díla významného francouzského sociologa É. Durkheima uvádí, že přes ujišťování různých pojednání, které nám chtějí namluvit, že rodina prožívá každý měsíc, každý rok nebo každých deset let „revoluci“, nacházíme rysy, které jsou charakteristické pro rodiny na konci 19. století, i o sto let později (De Singly, 1999, s.9). Jde především o způsob určování kvality rodinného života, který se v průběhu dvacátého století odvozoval od kvality interpersonálních vztahů uvnitř ní. Dále je patrná zvýšená socializace rodiny. Stát do rodiny více zasahuje, kontroluje, reguluje a podporuje vztahy mezi jednotlivými členy rodiny.

Soudobá rodina tvořena mužem, ženou a jejich dětmi je u nás nejčastěji označována jako rodina nukleární. Sekot (2006) říká, že jde o základ, na němž je postavena širší rodina. Ve Velkém sociologickém slovníku najdeme jako synonyma k danému termínu rodinu jadernou, elementární, základní, manželskou (Velký sociologický slovník, 1996). Termín manželská nebo také párová rodina použil jako první Émile Durkheim ve své přednášce roku 1892. Jedná se o rodinu dvougenerační. O vícegenerační rodině hovoříme tehdy, pokud pod jednou střechou žijí rodiče, děti a prarodiče, nebo také jiní

pokrevní příbuzní. Tato struktura rodiny s sebou nese riziko vzniku většího počtu „třecích ploch“. Vzájemné vztahy mohou být zcela bezproblémové, je to jev spíše vzácný, častěji se setkáváme s nepochopením, netolerancí a neschopností kvalitně komunikovat v rámci své sociální rodinné sítě. Svědčí o tom stále menší ochota generací žít společně v jedné domácnosti, respektovat charakteristické rysy různých věkových skupin.

Podle struktury rodiny dále rozlišujeme rodinu orientační a prokreační (rozmnožovací). Rodina orientační je taková, která je pro jedince výchozí. Jedná se tedy o rodiče a děti, kteří vzájemným soužitím a interakcí naplňují základní funkce rodiny. Atmosféra v rodině, úroveň vzájemných rodinných vztahů, styly a metody výchovy, ale především kvalita vztahu rodičů a jejich vzájemná úcta mají velký význam pro budoucí pohled jejich dětí na otázky vzájemného soužití s partnerem. Matoušek (2003) uvádí, že vliv rodiny orientační na rodinu prokreační je nepochybný a dítě se vlastně chová podle rodičovských vzorů. Napodobuje rodiče stejného pohlaví, to znamená, že syn otce a dcera matku. Tento proces identifikace s rodičem nastane pouze tam, kde se dítě může a hlavně chce ztotožnit s rodičovským vzorem.

Podle okolností vzniku rozlišujeme rodinu prvotní, která je založena dvěma svobodnými a bezdětnými lidmi. Pokud rodinu zakládají již rozvedení nebo ovdovělí manželé, mluvíme o rodině druhotné. Pojem rodina nerodičovského typu označuje rodinu tvořenou manželským párem, kteří nemají z jakýchkoliv příčin děti.

Pokud je rodina úplná, musí jí tvořit minimálně rodiče a děti. Právě v rodině úplné se v největší míře stále ještě odehrává reprodukce lidského rodu a tím zůstává ohniskem biologické reprodukce, která zajišťuje kontinuitu rodu a existenci lidské společnosti (Maříková, 2000). Stejná autorka hovoří také o tom, že v úplné rodině probíhá reprodukce sociální, transmise kultury, hodnot a hodnotových orientací, vzdělání, majetku, životního stylu, sociálních kontaktů, životních šancí i perspektiv a podobně z generace starší (rodičů, případně prarodičů) na generaci mladší (děti).

Neúplná rodina vzniká rozvodem nebo úmrtím, dochází ke ztrátě jednoho z rodičů a tím i ke ztrátě sociální role. Její náhrada není možná hned, v některých případech k ní vůbec nedojde a jestliže ano, vznikají opět velmi specifické sociokulturní vztahové

jednotky. Ztráta člena rodiny je jedním z nejsilnějších faktorů ovlivňujících její stabilitu. Oslabená rodina se stává místem patologických otřesů, které mohou mít katastrofický dopad.

Dalším typem je rodina rekonstituovaná, (smíšená, nevlastní), která vzniká dalším sňatkem jednoho či obou partnerů a dětí z jednoho nebo obou předchozích manželství a jejich dalších dětí (Geist, 1992). Kmenová rodina je taková, kde zůstává po sňatku v rodině jen syn s manželkou a svými dětmi, je tedy třígenerační. Dále lze z hlediska rozdělení moci v rodině rozlišit rodinu patriarchální, matriarchální a rovnostářskou. V rodině patriarchální se moc projevuje skrze otce, matriarchální rodině vládne žena. Ideálním stavem je rodina rovnostářská s demokratickým rozložením práv, moci i autority obou rodičů.

Rodina homosexuální je novým typem rodiny, kdy homosexuální partneři adoptují nebo si do tohoto manželství přivedou vlastní děti z předchozích heterosexuálních manželství. U nás není adopce homosexuálním párem zatím možná, vedou se však debaty na toto téma a východiskem při hodnocení funkčnosti homosexuálních úplných rodin mohou být zkušenosti z USA, kde některé státy adopci těmto pářům umožňují.

Pokud budeme na rodinu pohlížet z psychologického hlediska, zajímá nás především to, zda je rodina funkční, dysfunkční nebo afunkční. Funkční rodina plní své funkce, uspokojuje potřeby všech členů, zdá se, že je tou nejpřínosnější hodnotou nejen pro ni, ale také pro stát, jehož je základním stavebním kamenem. Ve funkčních rodinách je autonomie členů respektována a podporována, na druhé straně je zde i silná soudržnost (Sobotková, 2001). Plvaňa označuje osobní autonomii jako kvalitu i kvantitu diferenciaci mezi členy rodiny. Vedle struktury rodiny, intimity a hodnotové orientace považuje osobní autonomii za jeden ze čtyř základních komponentů koncepce rodiny (Plvaňa, 1994). Integrita rodiny označuje schopnost soudržnosti, jak jsou jednotliví příslušníci rodiny navázáni jeden na druhého, ochotni a schopni si pomáhat, stát při sobě. Při diferenciaci rodin má silný vliv také její kulturní úroveň a hodnotová orientace.

Dysfunkčnost rodiny lze vymezit neschopností plnit určité funkce, které by měly být pro rodinu přirozené. Rodina ve většině případů potřebuje vhodnou podporu, například

formou její sanace. Jedná se o podpůrný proces, při němž dochází k přijetí opatření k nápravě a pomoci rodině, která se z jakýchkoliv důvodů ocitá v situaci, jenž nedokáže sama řešit. Afunkční rodina prakticky neexistuje, i když vznikla, není schopna plnit žádnou z přirozených funkcí a dostává se do krizové situace. Děti v afunkčních rodinách nemají možnost přirozeného vývoje, proto se přistupuje k odebrání dětí a umístění do náhradní rodinné péče či výchovného zařízení, kde jsou uspokojovány alespoň jejich základní potřeby.

Rodina má své vnitřní charakteristiky, které ji mohou podle flexibility v sociálních rolích rozlišovat na dynamickou či statickou. Schopnost a kvalita komunikace jak uvnitř rodiny tak i rodiny s okolím určuje, zda se jedná o rodinu uzavřenou nebo otevřenou. Uzavřenost rodiny a narušená sféra komunikačních dovedností bývá typickým znakem rodiny v sociálním oslabení.

Integrita rodiny označuje schopnost soudržnosti, to, jak jsou jednotliví příslušníci rodiny navázáni jeden na druhého, jak jsou ochotni a schopni si pomáhat, stát při sobě. Při diferenciaci rodin má silný vliv také její kulturní úroveň a hodnotová orientace.

Pojem současná rodina je flexibilní a snaží se charakterizovat aktuální stav rodiny. Ve vyspělých kulturách se hovoří o tom, že je současná rodina v krizi. Ta má být způsobena vysokou rozvodovostí, odkládáním početí prvního dítěte, neochotou mladých lidí uzavírat legitimní manželské vztahy. Rodiče mají na své děti méně času, sociální role matky a otce nabývá jiných rozměrů. Mnohé ženy už nechtějí pouze pečovat o své děti a o domácnost, mají potřebu realizovat se i profesně. Přibývá tak dvoukariérových rodin (manželství). Dochází ke zvyšování nároků na rodiče, kteří musí stále více času trávit v pracovním procesu. Nastává doba velkých změn v rámci rodiny, jejichž příčinu lze hledat především v proměně celé společnosti. Ta dnes řeší otázky celosvětové ekonomické krize, která výrazně ovlivňuje snižování sociální úrovně rodin, mnohé tak čelí ztrátě zaměstnání jednoho nebo i obou rodičů (živitelů) a jejich sociálně ekonomická funkce je narušena.

Typologie rodin slouží k utřídění velmi nepřehledné a proměnlivé oblasti, jakou představují rodiny. Proto není ani možné označovat konkrétní rodinu za rodinu určitého typu. Každá rodina je neopakovatelná, každý rodinný systém je unikátní. Mezi

jednotlivými vyhraněnými typy rodin předpokládáme existenci řady nevyhraněných či přechodových a smíšených typů, takže většina rodin se v podstatě k „čistým“ typům nedá zařadit (Sobotková, 2001, s.51).

1.2 Funkce rodiny

Rodina nevzniká bez příčiny. Očekává se, že bude plnit určité funkce. Mezi nejdůležitější patří funkce biologicko-reprodukční, tedy plození dětí. Jako taková má velký význam pro jedince i pro společnost, která je na rodině závislá a vyžaduje od rodiny stabilní reprodukční základnu. Pokud se podíváme na současný trend ve vyspělých zemích, počet dětí klesá, rodiny se často rozhodují, zda nezůstat pouze u jednoho potomka, nejvýše u dvou. Výzkumy ukázaly, že rodiče, kteří vyrůstali ve větší sourozenecké skupině, plánují obvykle více dětí, více jich také mají a mají k nim bližší vztah, více si s nimi užijí, především tehdy, když si z vlastní sourozenecké skupiny odnesli dobré zkušenosti (Matějček in Horák, 1979). Významným faktorem ovlivňujícím počet dětí je kariérní a profesní seberealizace rodičů. Z psychologického hlediska mnohý dospělý jedinec v dnešním moderním světě prosazuje svoji osobní individualitu před reprodukční přirozeností.

Jakmile se narodí dítě, rodina a především rodiče začínají plnit svou socializačně-výchovnou funkci. Langmeier (1979) definuje výchovu jako záměrné a cílevědomé působení na děti a jejich vývoj pomocí uváženě užitých prostředků (Langmeier in Horák a kolektiv, 1979). Je důležité, aby rodiče přemýšleli, k čemu a jak chtějí své děti vychovávat, aby užívali odměn a trestů s rozmyslem, a ne pouze v afektu, aby postupovali při výchově jednotně a důsledně.

Socializace osobnosti je proces učení, v němž si člověk osvojuje určitý systém poznatků, norem a hodnot, jenž mu umožňují začlenit se do určité společnosti a aktivně se účastnit společenského života (Kohoutek a kol., 1998, s.5). Tento proces vede k postupné přeměně člověka z bytosti biologické v bytost lidskou, a to především vlivem sociálního prostředí, hry a práce. Socializace umožňuje člověku žít s ostatními lidmi, umět s nimi dobře komunikovat a spolupracovat.

Sociálně-ekonomická funkce rodiny hraje důležitou roli pro chod a rozvoj

ekonomického systému státu, má tedy zásadní význam pro společnost. Od jednotlivých členů rodiny se očekává, že budou naplňovat své sociální role, podílet se jak na produktivitu, tak spotřebě státu. Neschopnost plnit ekonomickou funkci se projeví v nedostatku hmotného zabezpečení rodiny, který může nastat z nejrůznějších důvodů, v dnešní době především díky zvyšující se nezaměstnanosti, nárůstem životních nákladů a stoupající zadluženosti rodin. Změna politického klimatu po listopadu 1989 přinesla možnost návratu k typu rodiny, který představuje samostatnou ekonomickou jednotku, například rodinnou firmu.

Další funkcí rodiny je funkce ochranná. Spočívá v zajišťování životních potřeb biologických, hygienických, zdravotních a to u všech členů rodiny. Rodina je povinna pečovat o své členy takovým způsobem, aby byly zabezpečeny jejich základní biologické potřeby. V této oblasti došlo v posledních letech k přesunu odpovědnosti ze státních institucí na rodinu. Například očkování nebo preventivní lékařské prohlídky včetně dentálních nezajišťuje již stát a škola, ale jsou plně ponechávány v kompetenci rodiny.

Zázemí, láska, pocit ochrany a bezpečí jsou zásadními potřebami, bez kterých se sice dá vyrůstat, ale absence těchto důležitých rodinných aspektů zanechává na jedinci následky, které si musí nést celý život. Ten, kdo během vývoje nezažil pocit sounáležitosti, nebyl z jakéhokoliv důvodu milován a byla mu odeprána péče, strádá a většinou sám není schopen lásky, péče a empatie k ostatním lidem. O emocionální funkci rodiny lze proto hovořit jako o zásadní a nenahraditelné. Pouze rodina dokáže vytvořit citové zázemí, láskyplné prostředí, kde může přirozeně probíhat zdravý seberealizační proces. Narušená emocionální funkce rodiny vede k závažným patologickým jevům, jako je týrání, zneužívání či deprivace dětí nebo jiných členů rodiny.

Funkce rekreační a relaxační spočívá v umění trávit v kruhu rodiny volný čas a naplňovat ho společnými volnočasovými aktivitami, které ve velké míře přispívají k upevnování vzájemných vztahů uvnitř rodinných systémů. Především pro děti a jejich budoucí životní styl má velký význam způsob, jakým rodina užívá společných oddechových chvil, zdali pasivně nebo aktivně a jaké zájmové činnosti rodina preferuje.

Být dobrými rodiči znamená plnit všechny výše uvedené funkce v co možná nejlepší kvalitě. Rodina, škola a vrstevnická skupina zůstávají základními činiteli při socializaci člověka (Buriánek, 1996). Jestliže rodiče dokáží vytvořit harmonické a podnětné prostředí pro vývoj svých dětí, prostřednictvím vhodných výchovných stylů formovat jedince, který si díky zdravé úctě k sobě samému vytváří respekt vůči ostatním lidem ve společnosti, může se považovat za úspěšného a hodného toho nejvyššího ocenění, upřímné lásky potomků.

Pokud rodina neplní své funkce, stává se dysfunkční a pro dítě ne příliš bezpečná. Ohrožuje jeho zdravý vývoj, způsobuje nemalé škody ve formování dětských představ o světě, negativně ovlivňuje posuzování i dodržování norem a zákonů, které v dané společnosti platí.

1.3 Význam rodiny pro vývoj dítěte

Rodina je obvykle prvním sociálním prostředím, s kterým se v životě setkáváme. Je pro nás prostředím přirozeným, do něhož se rodíme, aniž bychom si mohli vybírat jiné a přejímáme vše od rodičů. Rodina je chápána jako sociální subsystém a jedinec se v ní celý život učí hrát základní sociální role (Přadka, Knotová, Faltýsková, 1998).

Role je určitý způsob chování a vystupování osobnosti očekávaný v určité sociální pozici. Úroveň tohoto chování závisí na sociální inteligenci jedince, na schopnosti jeho empatického přístupu k ostatním lidem a na úrovni schopnosti a dovednosti sebemonitorování (Kohoutek, 1998). Všechny tyto klíčové kompetence získává jedinec především ve své rodině, protože ta je základním stimulem v rozvoji jeho osobnosti.

Rodina by měla uspokojovat všechny potřeby dítěte, aby se mohlo zdravě vyvíjet. Matějček ((Matějček et al., 1997) uvádí, že vedle biologických potřeb je velmi důležité uspokojovat i potřeby psychické. Definuje:

- potřebu určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Její nasycení umožňuje udržovat organismus na přiměřené úrovni aktivity.
- potřebu určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tj. smysluplného světa. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jde

tedy o základní podmínky pro jakékoli učení.

- potřebu prvotních emocionálních a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Náležitě uspokojování této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.
- potřebu společenského uplatnění a společenské hodnoty, z jejíhož uspokojení vychází zdravé uvědomění vlastního já, vlastní identity. To pak je dále podmínkou pro osvojení užitečných sociálních rolí a hodnotných cílů životního snažení.
- potřebu otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy. Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu.

Rodina zajišťuje pocit jistoty a bezpečí. Pokud dítě vyrůstá v harmonické a vyvážené rodině, která disponuje sociokulturně ekologickým rozhledem, kvalitní vztahovou sítí a schopností fungovat ve společnosti, má dobrý předpoklad pro zdravý vývoj.

1.4 Rodina a dítě v právním kontextu

Rodíme se jako bezbranní lidé, kteří jsou do určitého věku a v různé míře odkázáni na péči svého nejbližšího okolí. Jak se k nám okolí bude chovat závisí také na dodržování právních norem, které společnost přijala za své a jimiž se řídí při ochraně lidských práv, práv rodiny a dětí.

Federální shromáždění Československé federativní republiky přijalo v roce 1991 Listinu základních práv a svobod za základní ústavní zákon. Tato listina vznikla na podkladě Všeobecné deklarace lidských práv, přijaté a vyhlášené Valným shromážděním OSN v roce 1948. Naše republika se tím zavázala k uznávání přirozených lidských práv člověka, tedy i dítěte. Listina jasně říká, že každý má právo na život a ten je hoden ochrany již před narozením. Nikdo také nesmí být života zbaven. V článku 7 je uvedeno, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Hlava čtvrtá, článek 32 určuje, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona, zaručuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých, ženě v těhotenství zvláštní péči, ochranu v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky. Dále určuje, že děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.

Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

Dalším významným dokumentem, který byl přijat v roce 1989 v New Yorku je Úmluva o právech dítěte, ke které se o rok později svým podpisem připojila také Česká a Slovenská Federativní republika. V platnost u nás vstoupila dne 6.2. 1991 jako zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte vychází ze zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů, dále z Ženevské deklarace práv dítěte z roku 1924, která sice postrádala mezinárodně právní závaznost, přesto se stala prvním právním programem v systému mezinárodní ochrany práv dítěte. Úmluva klade důraz na období rané péče a jednoznačně zdůrazňuje biologické rodičovství a vyžaduje jeho respektování.

Zákonodárství České republiky právně specifikuje rodinu zákonem č. 94/1963 Sb., jeho pozdějším doplněním a úpravou dalšími zákony. Říká, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Hlava třetí, §18 uvádí, že muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé pečovat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů, jak je uvedeno v §19 téže hlavy. Část druhá charakterizuje vztahy mezi rodiči a dětmi, právně vymezuje rodičovskou zodpovědnost. Pokud tato není naplňována, specifikuje zákon výchovná opatření, kterými se rodičovská zodpovědnost omezuje, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte. Zákon hovoří o pěstounské péči, osvojení, poručenství a opatrovnictví a blíže popisuje právní normy určující rodičovství a vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí.

Právní normou pojednávající a rodině a dětech je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti 1.4.2000. Tento zákon umožňuje zaměstnancům orgánů sociálně-právní ochrany dětí navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, ve zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních

podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování.

Dalšími zákony, které se rodiny a dětí dotýkají je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a trestní zákon č. 140/1961 Sb., který vymezuje ochranu nezletilých dětí, definuje znaky skutkových podstat několika trestných činů, které jsou proti zájmu nezletilého dítěte jako je zanedbávání povinné výživy či ohrožování výchovy mládeže.

2 Sociálně slabá rodina

2.1 Charakteristika rodiny

Rodina je živá a proměnlivá jednotka lidského společenství. Její podoba, funkce a postavení se neustále mění. Na těchto proměnách se podílí velké množství vnitřních i vnějších činitelů nejrozmanitějšího charakteru mající na rodinu pozitivní či negativní dopad. Jandourek (2003) říká, že významný vliv na průběh dětství má socioekonomický status rodiny (míra blahobytu a postavení ve společnosti) a metody socializace, které rodiče při výchově preferují.

Rozdílné a nerovné společenské postavení rodin (jejich členů) ve společnosti označujeme termínem sociální stratifikace. Jedná se o hierarchickou, strukturovanou nerovnost mezi různými skupinami lidí, která je vlastní veškerým lidským společnostem. V průběhu jedincova života může dojít jak ke společenskému vzestupu, tak propadu, v odborné literatuře nazývaném sociální mobilitou.

Pojmem sociální oslabení nebo také sociální propad rozumíme jistý typ negativní vertikální mobility, pohyb směrem dolů ve stratifikačním systému společnosti. Tento proces je charakteristický relativně současnou a vzájemně provázanou ztrátou vícero sociálních pozic, ztrátou zaměstnání, z níž vyplývá snížení výše příjmu a úrovně bydlení, což zase způsobí ztrátu sociálního statusu. Sociální propad může postihnout jak jedince, rodinu, tak také sociální skupinu nebo sociální kategorii. Například k výraznému sociálnímu propadu Romů v Československu došlo v raných 90. letech v souvislosti s rychle probíhající restrukturalizací ekonomiky a úpadkem odvětví, ve kterých byli tradičně ve zvýšené míře zaměstnáváni.

Především rómské etnikum, příslušníci jiných menšin a azytlanti jsou skupinou ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, kdy se očekává, že jako minorita mají „respektovat“ majoritní společnost. V průběhu uplynulých padesáti let se stát snažil Romy asimilovat a integrovat. Podle Šotolové (2000) byl chybný předpoklad, že s materiálním dostatkem dojde i ke změně duševního světa Romů. Je předsudek považovat Romy za asociály, je to odrazem naší nesociální formy života. Nazýváme je asociálními, protože se nechtějí přizpůsobit naší společnosti závislé na individuálním

výkonu. Tento nezdravý pohled může změnit pouze to, když nebudeme považovat náš vlastní způsob života za normu.

V současné době prochází svět ekonomickou krizí, která se ve velké míře podílí na sociálním oslabení mnoha rodin. V důsledku ztráty zaměstnání jednoho nebo více členů rodiny dochází ke ztrátě ekonomicko-zabezpečovací funkce, rodina se ocitá v nelehké situaci a její stabilita může být ohrožena.

Sociálně slabá rodina je charakteristická nižšími příjmy, nižší úrovní vzdělání a kvalifikací svých členů, je více ohrožena nezaměstnaností a sociálněpatologickými jevy, má nižší sociální status a nižší kvalitu života. K tomu může přistupovat kulturní nebo subkulturní příslušnost odlišná od majoritní, která například dále znevýhodňuje děti při integraci do monokulturně orientovaného školského systému (horší znalost vyučovacího jazyka, odlišné aspirace ve vztahu ke vzdělávání, odlišné vzory chování, odlišný hodnotový a normativní systém atd.)

Pojem sociální znevýhodnění je v českém právním systému definován zákonem č.561/2004 sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). V § 16, ods. 4 je sociální znevýhodnění definováno jako rodinné prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením, které může být ohroženo sociálněpatologickými jevy, dále nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova či postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu. Podle § 16, odst. 1, patří děti ze sociálním znevýhodněním mezi děti se „speciálními vzdělávacími potřebami“. Dále § 16, odst. 5 stanovuje, že takovéto děti mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem (zákon č.561/2004 Sb.).

Sociální vyloučení lze definovat jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob (např. rodiny) zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Projevem vyloučení je například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí (ghetta), nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, mezi které patří důraz na

přítomnost, neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci. Je dobré, pokud okolí pouze pasivně nepřihlíží patologii rodiny, ale adekvátním způsobem nabídne pomoc například formou volnočasových aktivit, pořádaných občanským sdružením.

2.2 Příčiny sociálního oslabení

Rodiny se mohou ocitát v sociálním oslabení z nejrůznějších příčin. Sociální vyloučení může být důsledkem chudoby a nízkých příjmů, přispívají k němu však také další faktory jako je diskriminace, špatné životní podmínky či nízké vzdělání.

Ti, kteří se stávají sociálně vyloučenými jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí i vzdělávacích příležitostí. K patologii rodiny velkou měrou přispívají závislosti jednotlivých členů, především však rodičů. Závislost na alkoholu, tabákových a toxických látkách stejně jako na hracích automatech znemožňuje jednotlivci plnit rodinné funkce a role. Kromě toho, že zatěžuje rodinný rozpočet (dochází k zadlužování), takový jedinec věnuje mnoho času své závislosti a není schopen adekvátního podílu na výchově dětí. Postupně přestává plnit další rodičovské povinnosti a stává se pro ostatní členy zátěžovým prvkem, s jehož neschopností se musí potýkat celá rodina. Totéž platí i v případě, kdy se závislostně chová dítě. Lze říci, že patologie závislostního chování má negativní dopad na všechny členy rodiny, ať se jedná o závislost ze strany rodičů, nebo jejich dětí.

Příčinou sociokulturního znevýhodnění může být rasový původ, kulturní zvyky nebo odlišný jazyk. V České republice se jedná především o Romy, Vietnamce, Mongolce, Ukrajince a jiná etnika či národnosti, která se setkávají s diskriminací, kulturním a jazykovým znevýhodněním, odlišnými společenskými pravidly, což má vliv nejenom při uplatňování na trhu práce, prospívání jejich dětí ve školách, ale především na socializaci a integraci těchto menšinových skupin. Každé etnikum se s podmínkami danými českou společností vyrovnává poněkud odlišným způsobem. Závisí na mnoha faktorech, především na ochotě přijmout a přizpůsobit se podmínkám dané společnosti, od které lze zase očekávat pochopení a vymezení prostoru pro osobní identitu každého člověka bez ohledu na jeho původ. Xenofobie a rasová nesnášenlivost však v dnešní době vystupují opět dopředí. Vzestup extrémismu, provázený rasově

zaměřenými útoky je alarmující. Chování a reakce okolí ve vztahu k Romům spočívají ve velké míře v nevědomosti, předsudcích a negativních stereotypech, které se ve společnosti vytvářely během staletí (Šotolová, 2000).

Šotolová (2000) dále uvádí, že v důsledku neznalosti, nepochopení, násilných asimilačních snah, administrativních zásahů a zločinů spáchaných v dávné i nedávné historii na tomto etniku jsou Romové dodnes sociálně nejslabší a nejméně vzdělanou skupinou obyvatelstva.

Chudoba a nízké příjmy jsou důsledkem nezaměstnanosti, neschopnosti pravidelně pracovat a podílet se tak na ekonomické funkci rodiny.

V současné době prochází svět ekonomickou krizí, která se vysoce podílí na sociálním oslabení mnoha rodin. V důsledku ztráty zaměstnání jednoho nebo více členů rodiny dochází ke ztrátě ekonomické a zabezpečovací funkce, rodina se ocitá v nelehké situaci a její stabilita může být ohrožena.

Zaměstnání je prostředkem určitého společenského vzestupu. Můžeme tedy říct, že nezaměstnanost neznamená jen ztrátu dosavadního statusu, ale i ztrátu statusů budoucích (Mareš, 2002). Ztráta zaměstnání vede ke ztrátě příjmu, k narušení emoční pohody, rodinné rovnováhy, sociálních vztahů, kvality života i zdraví.

Sociální oslabení rodiny může být způsobeno zdravotním znevýhodněním některého z členů rodiny. Může jít o duševní či tělesné onemocnění. Také neúplná (rozvod, úmrtí jednoho z rodičů) a vícedětná rodina je ohrožena chudobou a sociálním vyloučením.

2.3 Dítě v ohrožení

Pokud dochází k oslabení sociálního postavení rodiny, patologie tohoto jevu se projevuje především na dětech. Ve velké míře je ohrožen zdravý vývoj dítěte a jeho pozitivní životní zkušenost.

První sociální formou, při níž hledáme to nejpodstatnější, tedy vztah k druhému, je vztah kojence k matce. Matky jsou u zdroje pocitů sounáležitosti, mají ho udržovat jako něco léčivého, něco, co se nepřetržitě vyvíjí a z čeho se posléze stává zautomatizovaný

duševní mechanismus, který dává podobu celému životu dítěte (Adler, 1994, s.9).

Jestliže selže mechanismus mateřského poslání, dítě a jeho vývoj je ohrožen v největší možné míře. Kvalita péče matky o dítě je ovlivněna mnoha aspekty. Roli hraje věk, fyzická i psychická vyspělost, sociokulturní prostředí, ve kterém matka žije, materiální zajištění a volba partnera, otce dítěte.

V obecné rovině je rodina prostředím, kde je dítě milováno a přijímáno, postavy rodičů, především matky, jsou vždy chápány jako milujících. Přesto se v realitě velmi často setkáváme s rodinami, kde dítě nejen že není zahrnováno láskou, ale kde trpí, kde je dokonce týráno (Mühlpachr, 2001). V odborné literatuře jsou uváděny čtyři typy zanedbávání dětí:

- fyzické (nedochází k uspokojování tělesných potřeb dítěte, nedostatečná výživa, ošacení, bydlení, ochrana před nebezpečím)
- výchovné (není zabezpečena možnost vzdělávat se ve škole, absence ochrany před dětskou prací aj.)
- emoční (nejsou uspokojovány citové potřeby dítěte, jako jsou láska, náklonost, sounáležitost, pospolitost)
- zanedbávání zdravotní péče (zanedbávání preventivní i specifické péče, kterou dítě potřebuje)

Pojem zanedbávání je součástí syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN-Child Abuse and neglect), který je možné charakterizovat jako vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk na dítěti a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte, v nezávažnějších případech i k jeho zahubení. Zneužívání či týrání dítěte ze strany rodičů může mít různé příčiny, kterých zdroj lze hledat v jejich osobnosti, v jejich vlastním vývoji nebo kulturních a sociálních podmínkách, ve kterých rodina žije. Vliv má také partnerský vztah mezi rodiči i okolnosti, za nichž došlo k narození dítěte.

Kvalita vzájemného vztahu rodičů je velmi často příčinou negativního chování k dítěti, rodiče si přes dítě řeší své vlastní problémy, především v průběhu rozvodu. Dítě je tak vtahováno do sporů svých rodičů, kteří si na něm „léčí“ zášti vůči partnerovi.

Především dospívající děti jsou nesmírně citlivé na konflikty mezi rodiči, špatně snášejí jejich rozchod a jsou-li svědky rodičovských svárů a neshod, mohou nabýt zkresleného dojmu o manželském životě a jejich vztah k druhému pohlaví se může narušit (Vymětal, 2004).

Chudoba a nízké příjmy rodiny ovlivňují plnohodnotný vývoj dítěte. Chudoba rodiny a její sociální vyloučení může rodiče v jejich péči o dítě výrazně omezovat (Bechyňová, Konvičková, 2008). Tradičně se předpokládá, že o děti budou pečovat rodiče. Proto je chudoba dětí odvozena od chudoby rodičů. Protože děti nepřinášejí do rodiny žádné příjmy, je logické, že čím je jejich počet v rodině vyšší, tím je vyšší i riziko jejich chudoby (Mareš, 1999).

Pokud rodiče nemohou zabezpečit základní a dostačující materiální zázemí pro své dítě, dochází k jeho zanedbávání. Dítě je vzhledem k rodinné situaci nuceně vyčleňováno z kolektivu vrstevníků, pro nedostatek finančních prostředků ho rodiče nepřihlašují na školní obědy, do družiny, na plavání, lyžařský výcvik nebo jiné kurzy, zájmové kroužky a podobně. Pro dítě tak nevzniká prostor, kde by mohlo realizovat své sociální potřeby. Není schopné navazovat kvalitní vztahy jak ve skupině, tak později v partnerských vztazích.

Děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí bývají z nejrůznějších důvodů v nižší míře vystavovány smyslovým a jiným podnětům, které se podílí na stimulaci celkového vývoje. Při porovnání těchto dětí s dětmi jejich věku bývá u nich pozorován nižší stupeň rozvoje jemné motoriky, slabší koordinace vizuálního vnímání, kvantitativně omezenější a kvalitativně jinak orientovaná slovní zásoba, horší vyjadřovací schopnosti, menší počet zvládnutých abstraktních konceptů a nižší stupeň rozvoje vyšších i nižších kognitivních kompetencí. V České republice stále dochází při určování školní zralosti dítěte, na základě kterého bylo, nebo nebylo doporučeno jeho zařazení do speciální školy, k záměnám sociokulturního znevýhodnění s organickým poškozením. Jedná se především o romské děti. Příčinou je nízká kulturní senzitivita testů používaných pro tuto diagnostiku (www.epolis.cz).

V roce 1978 byl v USA vytvořen dotazník Family Stress Checklist (Seznam rodinných stresorů). Tento dotazník slouží k včasné identifikaci a stanovení míry rizika

v rodině, u nás se ale nepoužívá. V tomto dotazníku jsou stanoveny a sledovány následující rizikové faktory:

- rodič byl v dětství často a opakovaně bit nebo byl obětí násilí ze strany rodičů
- rodič byl trestně stíhán, je nebo byl duševně nemocný, měl nebo má problémy se závislostmi (alkohol, drogy)
- rodič byl v minulosti podezřelý z týrání dítěte
- rodič má nízké sebehodnocení, je sociálně izolovaný, trpí depresemi, má nízkou schopnost řešit problémové situace
- rodič prožívá nebo prožil četné krize nebo stresové situace (například chaotický způsob života, problematické partnerské vztahy, časté střídání partnerů, neschopnost udržet si dlouhodobě práci, dlouhodobá nezaměstnanost spojená se špatnou socioekonomickou situací, časté stěhování, špatné podmínky bydlení)
- rodič má rigidní a nerealistické očekávání od chování dítěte
- rodič dítě tvrdě trestá
- rodič vnímá chování dítěte jako problém, provokaci, dítě ho obtěžuje
- dítě je nechtěné, je překážkou ve vedení způsobu života, kterým by rodič chtěl žít, má zdravotní problémy, je handicapované (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Pokud rodiče ve svých rolích selhávají, nebo je neplní vůbec, dítě je flustrováno, není schopno navazovat mezilidské vztahy, prožívá nedůvěru v okolí i v sebe samo. Nenaučí se čelit stresu, odmítá přijímat odpovědnost za své jednání, má odlišný systém hodnot.

Působením negativních životních zkušeností se může u dítěte vyvinout sklon k agresi, která často bývá reakcí na frustraci životních potřeb. V zájmu dítěte je nutné, aby okolí pouze nečinně nepřihlíželo na vzniklou situaci, ale bylo nápomocno při aktivizaci rodiny vedoucí ke zkvalitnění jejího života.

2.4 Možnosti intervence

Rodina, která není schopna plnit své funkce, potřebuje naléhavě pomoc a podporu. Hlavním cílem intervence je obnova funkčnosti rodiny do té míry, aby rodina byla schopna plnit své nejdůležitější poslání, vychovávat děti. Z tohoto hlediska se sanace rodiny jeví jako jeden z klíčových nástrojů, jehož prostřednictvím lze udržet dítě v

rodině a pomoci všem jejím členům. Využití sanace vede ke snižování počtu dětí v ústavěch nebo ke zkracování doby jejich pobytu v nich. Česká republika je v současnosti neustále kritizována za vysoký počet dětí, umístěných v zařízeních ústavního typu (Bechyňová, Konvičková, 2008). Při sanaci rodiny je ovšem důležité mít na mysli, že jsou případy, kdy je nejlepší vhodnou intervencí alespoň dočasné oddělení dítěte od rodičů. Je nutné zajistit, aby po dobu, kdy je dítě v instituci nebo v jiné přechodné formě institucionální péče, nebyla rodina v nečinnosti, ale aby naopak prostřednictvím vhodných intervenčních postupů docházelo ke snižování deprivace dítěte, která je důsledkem jeho odloučení od rodičů. U rodičů by mělo docházet ke kvalitativním změnám v jejich postojích a také ke změnám rodinných a sociálních podmínek.

Sanace rodiny je termín užívaný v sociální práci s rodinami. Jedná se o postupy podporující fungování rodiny, cílem je především zachování a obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické. Jedná se především o sociálně terapeutickou, poradenskou, výchovně vzdělávací a aktivizační činnost. Při procesu sanace se posilují rodičovské kompetence, snižuje se poskytování dlouhodobé pomoci rodině, stejně jako riziko jejího opakovaného sociálního selhání.

Sanace rodiny je legislativně upravena novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tato novela č. 134/2006 Sb., společně se zákonem č.108/2006 Sb., o sociálních službách definuje sanaci jako sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi. Jedná se o službu sociální prevence, která napomáhá zabránit sociálnímu vyloučení osob, jež jsou ohroženy z důvodů krizové sociální situace, životními návyky a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícím prostředím a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby.

Cílem těchto služeb je napomáhat jedincům k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Do programu sanace rodiny jsou zařazovány rodiny, které jsou dlouhodobě, mnohdy generačně ve velmi obtížné sociální situaci.

Sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku

dopadů dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

Mezi zásady pomoci ohroženým rodinám patří:

- poskytnutí základního poradenství, zprostředkování odborného nebo právního poradenství, mediace, domácí příprava dětí
- spolupráce s dalšími subjekty, které se podílí na pomoci ohroženým rodinám (neziskové organizace, občanská sdružení, charita aj.)
- podpora a posilování přirozené vztahové sítě rodiny, podpora sociální integrace, prevence sociálního vyloučení
- zajištění vhodného programu pro využití volného času dětí (zde dochází ke spolupráci se školami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty)
- zvláštní pozornost je věnována pomoci dětem, které ukončily školní docházku a je nutné jim poskytnout podporu v další přípravě na budoucí povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody
- poskytnutí pomoci rodičům po dobu umístění jejich dítěte v zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- za účelem zjištění, zda přetrvávají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, musí sociální pracovníce nejméně jednou za tři měsíce navštívit jak dítě, tak také jeho rodiče

Cílem poskytování sociálních služeb pro sociálně slabé rodiny je:

- snížení počtu dětí umístovaných do ústavní výchovy z důvodu nefunkčnosti rodiny nebo jejich sociálních či bytových problémů
- překonání důsledků sociálního vyloučení sociálně slabých rodin, které se projevuje odebráním dětí do ústavních zařízení
- přispívání k integraci sociálně slabých posilováním jejich důstojnosti, sebevědomí a soběstačnosti, aby tak měli šanci, stát se stali rovnocennými členy společnosti
- zvyšování práva dítěte vyrůstat v přirozeném prostředí rodiny
- posilování kontaktů dětí umístěných v zařízení ústavní výchovy se svými rodiči nebo jinými příbuznými
- preferování mimosoudního řešení konfliktů (mediace)
- zamezování nadužívání institutu ústavní výchovy jako řešení problémů rodin

Sanace rodiny je v českém kontextu sociální práce novinkou, přesto je v oblasti poskytování sociálních služeb dětem a jejich rodinám přínosem především pro rodiny ohrožené sociálním oslabením nebo vyloučením.

Od roku 1997 poskytuje bezplatně své služby organizace Střep v Praze, později pak v Berouně a Kladně. Tato Střediska pomoci dětem a rodinám poskytují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, jedná se především o terénní, popřípadě ambulantní služby, poskytované rodině s dítětem, u kterého je ohrožen pozitivní vývoj, protože rodiče nedokáží sami řešit tíživou sociální situaci. Jak uvádí na svých internetových stránkách, tato střediska mají snahu zprostředkovat dítěti právo spokojeně vyrůstat ve své vlastní rodině a to tak, že pomáhá rodičům těchto dětí najít cesty, jak vytvořit bezpečný a stabilní domov (www.strep.cz).

3 Motivace

3.1 Definice motivace

Pojem motivace je odvozen z latinského slova *movere*, hýbati, pohybovati. Obecně lze říci, že motivace znamená souhrn hybných momentů v činnostech, prožívání, chování a osobnosti jedince. Hybnými momenty rozumíme to, co člověka podněcuje, pobízí k činnosti a reakcím, nebo naopak, co ho tlumí, co mu znemožňuje něco konat, reagovat. Motivace dodává naší činnosti, prožívání i chování energii a směr. Aktivizuje a zároveň směřuje (Čáp, Mareš, 2001).

Pokud chceme porozumět chování a jednání lidí, pochopit je a také umět předvídat, jak budou v různých situacích a za různých okolností jednat, pak se musíme ptát, co chtějí, oč jim v konání jde, co je zajímá a baví, nebo čeho se neopak bojí, v co doufají, nebo o čem sní. Odborně řečeno, zajímá nás, jak silně a k čemu jsou motivováni (Řičan, 2007). Motivace je termín, který se vztahuje k intrapsychickým, dynamickým, vzájemně závislým procesům, jež prostřednictvím motivů aktivizují jedince. Jedná se o proces regulace spontánní aktivity, jejího udržení, usměrnění, zvýšení nebo poklesu po určitou dobu, do určité formy, k určitému cíli. Vlastní proces probíhá od motivů, jimiž může být buď snaha uspokojit potřebu, zájem, emoci, ideu, uplatnit určitou hodnotu, zvyk, návyk, postoj a podobně, přes vlastní usměrnění aktivity a jejímu zacílení, to je zaměření na určitý cíl. Poslední fází motivačního procesu je akce, jednání, činnost. Intenzita energie, vynakládané na akci, je úměrná motivům a cíli a trvá, dokud není dosaženo cíle (Geist, 1992).

Každá motivace má složku dynamogenní (aktivace jedince spojená se vznikem a udržováním určité energie) a direktivní (zaměření jedince na určitý cíl).

Motivovaný člověk prožívá apetenci (žádostivost) nebo averzi (nechuť). Proto se k cíli buď přibližuje nebo se od něj vzdaluje. Úspěch motivace, výkon je ovšem závislý především na schopnostech člověka a na jeho pracovních vlastnostech.

Motivace je sekundárně posilována podněty, které nějakým způsobem souvisí s objektem, k němuž je motivace primárně zaměřena. Motivační orientace se vztahuje na možné odměny (uspokojení) nebo ztráty (deprivace) potřeb jednajícího, které mohou

vyplýnout z každé situace. O motivaci byla vypracována celá řada teorií. Zástupci moderní sociologie T. Persons a E. Shils vypracovali teorii motivační orientace, založenou na třech modech:

- *kognitivní modus* – spočívá v chování, jímž jednající vnímá existenci situací a rozlišuje její charakteristiku a důsledky pro uspokojení nebo deprivaci svých potřeb
- *katektický modus* – spočívá v chování, jímž jednající odpovídá pozitivně nebo negativně na situaci v souhlase s jeho důsledky pro jeho potřeby
- *hodnotící modus*- spočívá v chování, jímž jednající „přiděluje svou energii různému jednání se zřetelem na různé katektické objekty ve snaze optimalizovat uspokojení (odměnu)“.

Tito autoři dále používají termín „drive“ jako organismem vytvořenou fyziologickou energii, jako vrozenou tendenci k orientaci a k jednání tak, aby bylo dosaženo katektického vztahu k cílovému objektu. Jedná li se o tendence, které nejsou vrozené, ale získané samotným jednáním, používají termín „need-dispositions“. Jednání může být motivováno drivem nebo drivy (motivy), nebo need (dispozicemi). Závisí na tom, co je míněno motivací, zda první nebo druhý případ.

Dále je popsána hodnotová orientace, kdy jednající provádí výběr na základě očekávání, které získal minulou zkušeností o kritériích, která vhodně užil v rozhodování mezi alternativami. Tato hodnotová orientace má podle autorů také tři mody, kognitivní, oceňující a morální. Korespondují s mody motivační orientace. Výzkum motivace je v dnešní době středem pozornosti psychologie i sociologie a také mnoha jiných příbuzných vědních oborů.

Termín motiv se obecně vztahuje k pohnutce, neboli důvodu lidské aktivity. Vlastní pojetí motivu se liší u jednotlivých autorů v souvislosti s jejich teorií motivace. Různí autoři pak popisují motiv jako energizující pud, nezaměřený na cíl, jako spolupůsobení vrozených pudů a schopností, směřujících ke specifickému cíli, či jako silnou afektivní asociaci, vyznačující se anticipatorní zaměřeností a spočívající na sepětí určitých minulých pochodů. Motiv je faktor, který uvádí do pohybu. Může se jednat o pohyb ve fyzikálním prostoru, nebo také o pohyb psychický, to znamená pohyb myšlenek, představ, rozhodnutí, přání a podobně (Říčan, 2007).

Motivy jsou spojovány s instinkty, s vrozenými i získanými pudy. J.W. Atkinson ztotožňuje motivy s potřebami a rozumí jimi dispozice, které vedou ke zvláštnímu způsobu zvládnutí. K. Lewin považuje motivy za vzniklé z napětí potřeb a dělí je na pravé (biologické) a kvazi potřeby (záměr, úmysl). Sociálními motivy chápeme takové, které vyvolávají interakci s jinými lidmi. Synonymně s termínem „motiv“ jsou používány nebo za motiv zaměňovány termíny potřeba, instinkt, pud, hnací síla, zájem, touha, incentiva, drive, atp.

Motivy lze rozumět zprostředkující proměnné prožitkových procesů individua, které jsou důvodem usměrnění jeho primární aktivity s ohledem na její směr (cíl), intenzitu, trvání a variabilitu jejího zaměření. Motivy nelze chápat izolovaně, ale pouze v kontextu s celou škálou všech, často i protikladných pohnutek, které jsou jak vzájemně, tak ve vztahu ke struktuře osobnosti a k vnějšímu okolí spojeny konkrétními strukturálně funkčními vztahy. Na motivy působí stimuly, incentivy, pobídky. Incentivy jsou vnější pobídkou zaměřenosti. Mohou být nižší (biologické) a vyšší (hmotné, kulturní, duchovní). Motivy vycházející z nitra člověka nazýváme impulsy.

Vlastní lidská aktivita je z hlediska motivů komplexním, celostním procesem. Jejím usměrnění (regulaci) předchází celá řada pohnutek, které poskytují možnost výběru (volby) a posouzení důsledků jednání. Konečná volba je dána výběrem dominantního motivu nebo motivů, ostatní jsou po posouzení potlačeny nebo zamítnuty.

Zdrojem motivů jsou buď podněty vnitřní (záměrné, vědomé nebo bezděčné, podvědomé) nebo podněty vnější. Silně působícími faktory (motivačními stimuly) jsou potřeby, emoce (odtud plyne jejich ztotožňování), hodnoty, zvyky, postoje, ideje, zájmy atp. Lidské motivy se různě propojují a kombinují. Určitý čin slouží více motivům najednou, je vícenásobně determinován. Například výlet do přírody je motivován současně více faktory. Uskutečňujeme ho současně proto, abychom se setkali s přáteli, zasportovali si na čerstvém vzduchu, udělali dětem radost, unikli samotě a zároveň tak byli konformní ke svému okolí (Říčan, 2007).

Vcelku se obecně přijímá základní rozdělení motivů na primární a sekundární. Motiv primární, též biogenní, organický, instinktivní, vrozený, nenaučený. Autoři používají různá kritéria, lze je zhruba rozdělit do tří skupin:

- fyziologické, jsou determinovány organicky
- komparativně-psychologické, určují obecné akty chování
- kritérium klíčového vrozeného popudu, primární motivy jsou determinovány vrozenými klíčovými popudy

Obvykle je pod pojmem primární motiv (podobně jako primární potřeba) chápán časově prioritní nebo podstatný význam motivu pro chování jedince. Často bývají primární motivy ztotožňovány s potřebami.

Motiv sekundární, též sociogenní, naučený nebo získaný. Obvykle označení pro motivy, které jsou nějakým způsobem spojeny s primárními motivy (např.. uspokojováním primárních potřeb). Jde o motivy, které jsou modifikovány určitým sociokulturním prostředím a jsou získávány během života. J.S.Brown považuje za základ téměř všech sekundárních motivů strach, příp. incentivní motivaci (Geist, 1992).

3.2 Faktory motivace

Člověk je biologická i společenská bytost, zdrojem jeho motivací jsou fyziologické (biologické) potřeby, ale i sociokulturní podmínky jeho existence, spojené s potřebami jeho bytí jako sociální bytosti. Oba tyto zdroje motivace lze však od sebe oddělovat pouze v rovině vědecké abstrakce, protože člověk je tvor fungující jednotně (Nakonečný, 1996). Některé sociální potřeby jsou vrozené, mají biologický účel jako například potřeba jistoty nebo něžnosti, což poukazuje na bio-sociální kontinuitu lidského bytí.

Biologické faktory motivace jsou obvykle vztahovány ke konceptu fyziologické homeostázy, základnímu principu chování organismů, který směřuje k udržení určitého vnitřního prostředí, nutného pro optimální funkčnost organismu (například udržení určité úrovně teploty těla). Změna nějaké konstanty vnitřního prostředí organismu vyvolá stav, který lze označit jako potřebu. Ta aktivuje mechanismy sloužící k obnově jeho původní rovnováhy pomocí určitých vrozených vzorců chování, například při zvýšené teplotě se organismus potí a tím se vlastně ochlazuje.

Základní fyziologické potřeby má člověk společné s vyššími savci. Patří sem potřeba

dýchání, potřeba vody, potravy, potřeba smyslových podnětů, dále sexuální potřeba, potřeba laktace, vyměšování, potřeba vyhnout se bolesti, horku, chladu a poškození, potřeba spánku a lze najít i další fyziologické potřeby (Říčan, 2007).

Uspokojování těchto primárních potřeb je nezbytné pro zachování života jedince, ale i rodu. Primární potřeby jsou fylogeneticky původnější než ostatní potřeby, vyskytují se i u nižších živočichů. S výjimkou sexuální potřeby a potřeby laktace, které souvisí s reprodukcí, patří k ontogeneticky nejpůvodnějším potřebám, které jsou zřejmé od počátku samostatné existence organismu. Motivace je jakýmsi prafenomenem evoluce, neboť vyjadřuje její základní smysl, reprodukci života jedince a druhu, což je zajištěno systémem vrozených motivů chování, instinkty a pudy. Instinkty lze chápat jako způsoby chování, jejichž základní rysy, příznačné pro jednotlivé druhy, jsou stále a stejné u jedinců téhož druhu. Instinktivní chování slouží cílům, které jsou potřebné pro život organismu. Instinkty můžeme chápat jako vrozené motivy, vnitřní příčinné faktory, které řídí činnost organismu. Nejjednodušší instinktivní akcí je nepodmíněný reflex. Instinkty, případně z nich odvozené pudy, jsou pramenem všech primárních motivů, které jsou ale také ve svém projevu modulovány i rozumem a kulturou.

Pudem rozumíme motiv, který je komplexem instinktů a zahrnuje navíc příslušné emoce, je tedy zároveň biologický i psychologický a zčásti vědomý. Projevuje se mimo jiné touhou dosáhnout určitého cíle. Zatímco instinkty jsou vrozené a vyvíjejí se pouze zráním (maturací), pudy se vyvíjí během života také pod vlivem učení, a mají proto u různých lidí různou podobu. Jako příklad lze uvést pohlavní pud. Je známo, kolik různých variant a podob má tento pud jako celek u různých jedinců. Pudy jsou mocné a není dobré je podceňovat. Je ale možné je u člověka usměrňovat, aby byly uspokojeny společensky přijatelnou a pokud možno i prospěšnou formou (Říčan, 2007).

K primárním fyziologickým potřebám jsou z hlediska psychologie blízké i sekundární potřeby vznikající na základě návyku na alkoholu, heroinu a jiných drogách, v takových případech hovoříme o narkomanii. Dojde-li k návyku, jsou tyto potřeby často stejně silné jako potřeba jídla a pití a zásadně ovlivňují celou osobnost člověka, kterou patologicky mění.

Vedle primárních potřeb fyziologických existují také primární potřeby psychologické,

mezi nimiž je dosti složitý vztah. Psychologické potřeby se vyvíjí na vrozeném základě, který z části tvoří fyziologické potřeby. Jejich výčet je dosti obsáhlý a není obecně uznáván. Odborná literatura těmto potřebám nevěnuje pozornost ani neuznává žádný ze seznamů těchto primárních psychologických potřeb, pro zajímavost uvádím některé z nich. Jedná se o potřebu lásky, autonomie, ochrany a pomoci, uznání, potřeba agrese, obrany, potřeba sdružovat se, starat se o jiné, potřeba dvořit se, vyniknout vysokým výkonem, potřeba poddávat se, oponovat, ovládat, předvádět se, kořit se, potřeba pořádku, hry, superiority, potřeba poznávat, intelektuálně chápat, vyhnout se hanbě, uchovávat, konstruktivní potřeba nebo například potřeba smíchu (Říčan, 2007).

Jako společenský tvor je lidský jedinec neustále vystaven vlivům sociálního a kulturního prostředí, jehož je součástí (příslušníkem). Prostřednictvím sociální interakce a sociálních zkušeností, získaných v rámci určitého kulturního prostředí, dochází k určité determinaci duševního života jedince. Člověk je tak vystaven vlivu kulturních institucí, jako je rodina a škola, dále vlivům nejrůznějších organizací, například firmy, kde pracuje, klubu, kterého je členem. Vzorce chování, normy dané společností ovlivňují u člověka vzorce instrumentálního chování a uplatňují se také jako morální regulátory jeho chování v případech, kdy jako morální zábrany blokují například sexuální a agresivní tendence. Kulturně specifické motivace vyjadřují historicky a společensko ekonomicky podmíněné způsoby života v rámci určitého kulturního prostředí. Tyto motivace se vytvářejí již v raném dětství v průběhu socializace dítěte. Tak jak člověk touží mít pocit nasycení, odpočinku a podobně, touží po pocitu existenční jistoty, kompetence, opory.

3.3 Význam motivace

Motivace je příčinou skutků, které konáme, udává směr a intenzitu energie, kterou vydáváme na uspokojení jak základních tak sociokulturních potřeb a na dosažení svých cílů. Veškeré motivační tendence vedou k uspokojení našich potřeb. Ty mohou nabývat různých forem či podob a ne vždy jsou zdrojem inspirativních nebo prospěšných činů.

Během života se vytváří relativně stálý soubor motivů, který se označuje jako hodnotový či motivační systém osobnosti. Ten je uspořádán hierarchicky, kdy záleží na vztahu a postavení jednotlivých hodnot k centru naší osobnosti. Motivace je hybným faktorem existence nejenom lidské bytosti. Při hodnocení motivačního systému

osobnosti záleží na mnoha aspektech (směr, intenzita, kvalita) motivace, které mají zásadní vliv na celkovou strukturu člověka a jeho hodnotovou orientaci. V současné době patří mezi významné motivační činitele dětí, mládeže i dospělých zájem o sportovní činnost, a to zejména jako náplň volného času. Správně provozovaný sport má velký význam pro upevňování tělesného, sociálního i morálního zdraví a udržování psychosomatické kondice. Jako prevence působí zejména u mládeže, kde zamezuje projevům negativních psychosociálních jevů, které často vyplývají z nevhodného způsobu trávení volného času a mají vliv i na pracovní motivovanost. Nelze však hovořit pouze o sportovních a pohybových aktivitách. Jedinec je stimulován v mnoha jiných oblastech, ve výtvarných, hudebních, dramatických, estetických. Jsme-li motivováni k práci, ke kreativitě, máme život jednoznačně ulehčen a to díky skutečnosti, že nás prostě baví.

Dobře pracovní motivovaný jedinec obvykle pracuje více, než je jeho povinností, pomáhá zlepšovat práci, nedá se odradit těžkostmi a překážkami, má lepší systém vlastní kontroly práce i pracovní výsledky, práce jej těší.

Motivace úzce souvisí s tzv. aktivizací osobnosti. Podle teorie očekávání pramení motivace z jedinceva přesvědčení, že jeho činnost přinese očekávané výsledky buď přímo jeho osobě, nebo někomu v jeho okolí.

Nedostatečně pracovní motivovaná (demotivovaná) osoba pracuje často pouze pod přímým dohledem, je povrchní, nestálá a nesvědomitá. Příčina nedostatečné motivace může být v nesprávné volbě povolání (odkud plyne důležitost poradenství pro volbu povolání), v různých konfliktových situacích ve škole nebo na pracovišti, v málo objektivním hodnocení a ve mzdové nivelizaci. Příčinu nedostatečné motivace pro pracovní aktivizaci je možné hledat již ve výchovném stylu rodiny, v níž jedinec vyrůstal. Pokud nemá možnost v průběhu dětství pozorovat své rodiče při aktivní a uspokojivé práci a sám se tohoto pracovního procesu neúčastní, bere práci jako něco, co k životu nevyhnutelně patří, ale co přináší pouze materiální zabezpečení a nikoliv uspokojení. Rozvoj motivačního systému v pracovní oblasti může být narušen.

Význam motivace je možné pozorovat ve způsobu a stylu, kterými jedinec dosahuje cílů. Stav motivovanosti lze v psychologii diagnostikovat prostřednictvím testů hodnot, potřeb, zájmů a postojů. Tyto testy ukazují na rozličné zájmové a hodnotové oblasti,

například hypertelické nebo ideové, heterotelické, sociálně emoční, zájmově činnostní, autotelické, osobně ambiciózní, materiální, tělesné a podobně.

3.4 Motivační metody sociální pedagogiky

Sociální pedagogika je poměrně nově koncipovaný obor, který se často zařazuje jako součást sociálně orientovaných disciplín. Vymezení jejich vzájemného vztahu je předmětem celé řady polemik (Mühlpachr, 2004). Zkoumá primárně sociální vztahy v procesu výchovy a vliv sociálního prostředí na jedince. Zabývá se také výchovou mimo vyučování a pečuje o sociálně problémové jedince, o děti a mládež, jedince opuštěné nebo takové, kteří se nacházející v krizové situaci. Oblast praktického působení sociální pedagogiky se v dimenzi sociálně pedagogické prolíná se sociální prací. Lze však konstatovat, že pojem sociální pedagogika a sociální práce se v zásadě neztotožňují.

Sociální pedagogika zkoumá výchovné vlivy, jenž jsou určovány prostředím. Tyto vlivy prostředí vyhodnocuje a určuje východiska a zásady pro organizaci prostředí z hlediska potřeb výchovy. Snaží se respektovat, ale zároveň ovlivňovat takové prostředí, které se jeví jako nevhodné a nepatřičné pro rozvoj jedince či celé skupiny. Dále se zabývá problémy mimoškolní výchovy.

Sociální pedagogika se snaží porozumět vztahům ve společnosti, proto je její působíště rozšířeno o práci s menšinami, v krizových centrech či ve vedení různých organizací a institucí souvisejících se sociální pedagogikou a organizací volného času.

Sociální pedagog nachází uplatnění jak ve státní správě (školy, dětské domovy, diagnostické a výchovné ústavy), tak v rozličných sociálních zařízeních (charitativní zařízení, krizová centra, stacionáře a jiné). Předpokládá se také účast na životě vlastního regionu či komunity, kde speciální pedagog využívá komunikativní, organizační a řídicí dovednosti v pomáhající a poradenské činnosti, je schopen řídit chod výchovných institucí či neziskových organizací.

Cílem v pojetí sociálně pedagogickém je socializace, kterou lze charakterizovat

jako zespolečnění jedince jeho účastí na životě určitého společenského seskupení. Cíle sociální pedagogiky se odlišují podle společenské situace a podle jednotlivých zemí. Obecným cílem sociální pedagogiky je odstranění sociálně patologických či jiných sociálně nežádoucích jevů a začlenění sociálně potřebných jedinců či skupin (rodin, menšin apod.) do společnosti.

K dosažení těchto cílů slouží v sociální pedagogice nejrůznější metody. K obecným metodám řadíme například kompenzaci (nahrazování nedostatkových sfér jinými činnostmi), práci s menšinami, s uprchlíky, boj proti drogám, vhodná legislativní opatření aj.).

Díličními metodami sociální pedagogiky jsou pak nejrůznější formy intervenčních snah, které jsou prováděny v rámci organizace školních družin, školních klubů, letních táborů, víkendových či jednodenních akcí, neméně důležitá je organizace zájmové činnosti pro dospělé (kluby důchodců, univerzity třetího věku). V rámci sociální sítě pak vznikají nejrůznější charitativní spolky, občanská sdružení a jiné organizace, které svou činností aktivně napomáhají kvalitnímu socializačnímu procesu a začlenění sociálně ohrožených jedinců, rodin nebo celých skupin do jejich přirozeného společenství.

Metody sociální pedagogiky jsou specifické právě tím, že je používá zejména sociální pedagogika, jsou pro ni typické. Netýkají se práce s normálními jedinci a skupinami, ale s těmi, kteří se vymykají normě. Proto nelze většinou použít metody obecné pedagogiky. Tyto metody by byly neúčinné a selhaly by. Arteterapie, muzikoterapie, dramaterapie jsou metody, kterých účinně využívá sociální pedagogika při práci v sociálně pedagogické oblasti, mohou jedince aktivizovat a činnostně posílit stejně jako sportovní aktivity a jiné formy volnočasových aktivit.

Arteterapie využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů, bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojmána jako svébytný obor. Obvykle se v arteterapii rozlišují dva základní proudy. Terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a artpsychoterapie, kde výtvořky a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány.

Při muzikoterapii se během terapeutického procesu využívá zvuku, hudby, rytmu melodie a harmonie. Cílovými skupinami muzikoterapie jsou především jedinci se zdravotními, psychickými a edukačními potížemi. Muzikoterapie je využívána u širokých vrstev populace nejrůznějších věkových skupin a schopností. Je prováděna kvalifikovaným a kompetentním muzikoterapeutem a může vyvolat pozitivní změny ve všech dimenzích lidského organismu. Hudba má neverbálně komunikační, strukturální, emocionální a kreativní kvality. Jejím účelem je usnadnit a rozvinout komunikaci, vztahy, učení, pohyblivost, sebevyjádření, organizaci a jiné cíle za účelem uspokojení tělesných, emocionálních, mentálních, sociálních a kognitivních potřeb. Muzikoterapeutické cíle jsou označovány jako nehudební a zahrnují rozsáhlou oblast terapeutického působení, do které náleží léčba, učení, rozvoj sociálních interakcí a komunikace, sebevyjádření, motivace, zvládnání bolesti a stresu, zvýšení kvality života, osobní a duchovní rozvoj. Mezi nejčastější muzikoterapeutické techniky, které napomáhají dosažení terapeutického cíle, patří například psaní písňových textů, receptivní poslech hudby, hudebně expresivní představení, improvizovaná hra na hudební nástroje, hudebně pohybové techniky a podobně. Způsob práce vede k dosažení změn v narušeném způsobu myšlení klientů. Snaží se vybudovat nový, zdravější, více adaptivní způsob myšlení a chování klienta. Muzikoterapie by měla zajistit zvýšení pocitu sebeuvědomění a sebeúcty a pomáhat nacházet nové způsoby převzetí kontroly nad vlastním chováním a při zacházení s emocemi (www.arteterapie.cz).

Dramaterapii Valenta (2007) definuje jako léčebně výchovnou disciplínu, v níž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k dosažení symptomatické úlevy, dále ke zmírnění důsledků psychických poruch a sociálních problémů a k dosažení personálně sociálního růstu a integrace jedince. Dramatické hra, cvičení a improvizace poskytují hercům (hráčům) zkušenosti s mezilidskými vztahy, reakcemi na životní situace působí stimulačně a především u dětí podporují samostatné konání a jednání, rozvíjí jejich duševní i pohybovou aktivitu, upevňují sebedůvěru a ve velké míře rozvíjí řeč a komunikaci.

Sociální pedagog může při své práci využívat prvků výše uvedených terapií, které napomáhají v procesu integrace jedince. Toto se děje v rámci sebepoznávacích a sebereflexních cvičení, která klient zažívá v určité komunitě nebo sociální skupině, a

kde má možnost zažít pozitivní prožitek své existence, což vede k jeho motivaci ke kvalitnějšímu životu.

4 Motivační strategie v projektech občanského sdružení Jordánek

4.1 Cíl, metody a místo šetření

Ve svém výzkumném šetření vyhodnocuji činnost občanského sdružení Jordánek, které začalo pracovat v roce 1993 v obci Lovčice u Kyjova. Věnuji se především otázce motivace sociálně slabých rodin prostřednictvím akcí tohoto občanského sdružení.

Cílem šetření je popis činností, které vyvíjí toto sdružení pro podporu sociálně slabých rodin, pro jejich začlenění do kulturně společenského života, pro navázání komunikace s organizacemi a institucemi, které mohou být těmto rodinám nápomocny. Při šetření jsem využil kvalitativní metodu, techniku pozorování, rozhovorů a přímé práce s rodinami v rámci setkávání na akcích pořádaných občanským sdružením.

Obec Lovčice leží 12 km severozápadně od Kyjova na jihovýchodních výběžcích Ždánického lesa pod výběžky Kyjovsko-věteřovské pahorkatiny. Žije zde 775 obyvatel, z hlediska etnografického obec spadá na pomezí hanácka a slovácka, mluví se zde hanáckým nářečím. V Lovčicích se do současnosti dochovalo pálení dřevěného uhlí, původní milíře nahradily ocelové kruhové pece. Dále je zde provozována dřevovýroba a zpracování plastů.

Z kulturních akcí probíhají tradičně v únoru maškarní ostatky, v červnu petropavelský výlet, v červenci letní noc a třetí neděle říjnovou tradiční krojované hody.

Obec Lovčice je členem Mikroregionu Ždánicko. Pro svoji polohu jsou Lovčice vhodným východiskem do východní části Ždánického lesa, vede tudy zelená turisticky značená cesta, cyklotrasa a naučná stezka Ždánickým lesem.

Obec Lovčice je také členem Energetického sdružení obcí Jižní Moravy, Dobrovolného svazu obcí (DSO) Severovýchod a Programu obnovy vesnice. V obci působí fotbalový klub Sokol Lovčice, folklórní soubory Habřeci a Lovečánek, občanské sdružení Jordánek, sbor dobrovolných hasičů, svaz zahrádkářů a myslivecké sdružení. Ke sportovnímu vyžití v obci slouží fotbalové hřiště, ke kulturním a společenským událostem kulturní dům, malé hřiště u lesa s koutkem pro děti a velmi pěkně upravená školní zahrada, která slouží k ekologické výuce nejen školy, ale také zájmových útvarů a kroužků. V kulturním domě je umístěna místní knihovna.

Občanské sdružení Jordánek vzniklo díky několika nadšencům, kteří ve svém volném

čase organizují aktivity ve velké míře napomáhající kvalitní sociální interakci mezi obyvateli obce.

Cílem OS Jordánek je rozvoj občanských iniciativ a jejich zázemí v oblasti sociální, školství, ochrany přírody, obnovy a zachování památek a tradic, využití volného času dětí a mládeže, rozvoj turistiky, řešení dopravní situace, kultury.

Za účelem splnění cílů zajišťuje sdružení organizaci společenských setkání občanů a veřejnou diskusi nad všemi oblastmi života obce, dále finanční prostředky pro realizaci cílů a informovanosti veřejnosti. Sdružení je dobrovolné, nezávislé, sdružující členy na základě společného zájmu. Sdružení je právnickou osobou. Orgány sdružení jsou valná hromada, výbor a revizní komise.

Od svého vzniku pořádá občanské sdružení průměrně patnáct akcí v roce, které jsou určeny pro nejširší veřejnost. Některé jsou zacíleny na určité věkové skupiny (beseda s důchodci, noc s Andersenem pro děti, beseda pro děti s policistou, kurz taženého štrůdlu zejména pro maminky), jiné, například výstup na Mont Slepicu, besedy s cestovateli a zajímavými lidmi, odemykání a zamykání studánek, výjezd na kolech po stopách místního umělce Jano Köhlera, koncerty, přednášky, tvůrčí dílny, workshopy a podobné akce jsou určeny nejširší veřejnosti.

4.2 Kazuistika č.1

Klára je třináctiletá dívka, která žije s matkou, babičkou (tchýní matky) a o tři roky starším bratrem. Matce je 38 let. Před rokem zemřel při autonehodě její manžel, otec dětí. Byl živitelem rodiny, podnikal v krajském městě, kam každý den dojížděl za prací. Rodinný život se po smrti otce velmi změnil. Jeho úmrtím způsobilo postupný úpadek vztahů a pozic v rámci rodiny. Nastala velká změna sociálních rolí. Mladá matka se s nastalou situací vyrovnávala po svém. Přestala se věnovat dětem, měla potřebu hledat nového partnera a mnoho času trávila mimo domov. Babička výchovu dospívajících vnoučat nezvládala, navíc se nepohodla se snachou. Vyčetla ji, že se nezajímá o děti, ale věnuje se pouze svým zájmům a zálibám. Pasivní výchova bez omezování se vzápětí projevila v chování Kláry a jejího bratra. Přestali respektovat babičkou nastavené normy například v otázce jejich příchodů domů. Po večerech se oba toulali, dívka si našla

šestnáctiletého přítele a běžně se vracela domů kolem půlnoci i ve všední dny. Přestala plnit úkoly do školy a stále častější byly také absence ve škole. Zpočátku byly omluveny matkou nebo babičkou. Pak nastala situace, při které vyšlo najevo, že si Klára své absence omlouvá sama a to falšováním matčina písma. Na vzniklou situaci reagovala škola a matka byla pozvána na schůzku s třídní učitelkou a ředitelem školy. Zde byla seznámena s mnohačetnými absencemi své dcery a také s faktem, že její dcera neprospívá ze tří předmětů. Matka si zřejmě uvědomila, že je čas převzít opět zodpovědnost za své nezletilé děti a především za jejich výchovu. Přestala opouštět domov, trávila více času se svými dětmi a aktivně se s nimi účastnila akcí občanského sdružení Jordánek. Podle jejich slov byla vděčná za „Výšlap na Slepici“, nejvyšší kopec Lovčic, který každoročně zdolávají přátelé přírody pod patronací občanského sdružení Jordánek. Při celodenní akci měla pozitivní pocit ze společně prožitého dne, v rámci široké skupiny cítila opět vzájemnost a pochopení z mnoha stran. Poznala, že má v obci přátele, kteří jí rádi pomohou v komplikované životní situaci. Její děti zase měly možnost obnovit před časem zprerhané vztahy se svými vrstevníky. Situace v rodině se zásadně změnila. Děti zlepšily své školní výsledky a do školy chodí pravidelně. Maminka se také aktivně zapojila do činnosti občanského sdružení a podílí se na organizaci nejrůznějších akcí občanského sdružení.

4. 3 Kazuistika č. 2

Marie je devítiletá holčička. Chodí do třetí třídy malotřídní základní školy, kde je 24 dětí a tři učitelky. Nemá sourozence. Její matka má 33 let, je v plném invalidním důchodu. Otec pracuje u stavební firmy jako zedník. Majitel této firmy, spolužák ze základní školy, zaměstnance považuje za nespolehlivého a ví o jeho alkoholové závislosti. Snaží se rodině pomoci, nechává je bydlet v domě, který zakoupil a nyní ho opravuje. Rodina se jeví jako velmi problémová, matka je také alkoholička, nezvládá základní péči o dítě ani o sebe. Dlouhodobé zanedbávání hygieny bylo zřejmě již podle toho, že dívka měla několikrát vši, celá rodina musela být z důvodů dlouhodobě zanedbaného kožního onemocnění hospitalizována a protože se jednalo o svrabnatku kožní, muselo dojít k desinfekci domu, ve kterém rodina žije a také školy, kterou dívka navštěvuje. Tato zpráva vyvolala ve vesnici mírnou paniku, především ze strany rodičů dětí. Ředitelka školy po konzultaci s hygienickou stanicí taktně oslovila rodiče a osvětlila vzniklou situaci, především apelovala na rodiče, aby si uvědomili, že za vzniklou situaci v rodině nemůže dítě, ale rodiče. Ředitelka školy, která je členkou

obecního zastupitelstva a zároveň předsedkyní občanského sdružení Jordánek informovala dále obecní úřad o pochybení v péči o dítě a společně se obrátili na příslušný sociální úřad. Byl vypracován plán pro podporu rodiny. Sociální dávky nebyly vypláceny přímo matce, ale byly převáděny do místního obchodu s potravinami, kde mohla rodina kromě alkoholu a cigaret za tyto peníze cokoliv nakoupit. Rodina je v péči sociálního úřadu, který vhodnou intervencí poskytuje rodině podporu. Je vypracován plán, podle kterého by mělo postupně dojít ke zlepšení životní situace dítěte uvnitř ohrožené rodiny, aby nemuselo dojít k jeho odebrání a umístění do péče jiné osoby nebo do ústavní péče. Sociální pracovníce dochází do rodiny, poskytuje rodičům poradenské služby, nabízí vhodná řešení jejich finanční situace, dohlíží na kvalitu péče o dítě, kontroluje, zdali rodiče i dítě navštěvují lékaře, jak jsou dodržovány hygienické normy a jaká je domácí příprava dítěte do školy. Rodičům bylo také navrženo, aby jejich dcera mohla navštěvovat zájmové útvary, které pořádá buď škola nebo místní organizace a rodina byla také vyzvána, aby v zájmu zlepšení sociální komunikace navštívila akce pořádané místním občanským sdružením. Dívka začala docházet do několika zájmových kroužků, kde se jí velmi líbí, účastní se pravidelně a daří se jí navazovat hlubší sociální vztahy se svými vrstevníky. Rodiče byli požádáni, aby své dceři umožnili přivést si domů kamarádky na oslavu narozenin, došlo k dalšímu zlepšení sociálních vazeb dívky s jejími vrstevníky. Rodina se zúčastnila také výstupu na Mont Slepici, akce, kterou pořádá každoročně občanské sdružení Jordánek. Lidé společně stráví odpoledne procházkou lesem na nejvyšší kopec v okolí, cestou hrají hry, rozdělávají oheň a opékají špekáčky. Mají tak možnost setkávat se, navzájem komunikovat a tím vytvářet prostor i pro sociálně slabé rodiny, které právě při těchto aktivitách nachází své místo ve společnosti.

4.4 Kazuistika č.3

Ve vesnici žije mladá smíšená rodina. Matka je Češka, otec Rom. Mají tři děti, nejstarší dívka chodí do čtvrté třídy základní školy, prostřední (také dívka) navštěvuje mateřskou školu a s nejmladším chlapcem je matka na mateřské dovolené. Otec pracoval jako předák stavební skupiny, dříve poblíž místa bydliště, kdy každý den dojížděl domů, později v hlavním městě, kde trávil čtrnáct dnů a pak čtyři dny doma. V současném těžkém krizovém období, kdy dochází k velkému útlumu ve stavebnictví, přišel otec o práci. Zhoršená ekonomická situace rodiny se okamžitě projevila. Rodiče se dostali do problémů, přestali platit oběma dívkám obědy i školní družinu, kam

docházela starší dívka, která byla z družiny později odhlášena. Otec začal komplikovanou situaci řešit alkoholem. Často se vracel opilý z hostince v pozdních nočních hodinách, byl hlučný a choval se nevhodně jak k rodině, tak k sousedům, kteří si s jeho agresí nevěděli rady a proto několikrát přivolali policii. Matka se přestěhovala i s dětmi k prarodičům, nemohla již snášet výstupy otce, především tímto krokem chtěla ochránit své děti před nevhodnými projevy chování otce, u něhož se k závislosti na alkoholu přidalo ještě patologické hráčství na hracích automatech. Otec se zadlužoval, bez pravidelných měsíčních příjmů nemohl splácet své dluhy a tak tuto situaci nejdříve řešil půjčkami s velmi vysokým úrokem, které ovšem také neplatil. Během několika měsíců došlo k situaci, kdy byl nucen opustit dům, který byl zabaven exekutorem. Matka po dohodě se svými rodiči i rodiči manžela odkoupila „svůj“ dům a nastěhovala se i s dětmi zpět. Byla ve velmi složité situaci, chybělo vybavení domu, protože otec za účelem získání finančních prostředků prodal většinu zařízení domácnosti. Velmi náročná situace způsobila zhroucení matky, která už neměla sílu čelit velmi zatěžující krizové situaci. Byla hospitalizována v psychiatrické léčebně. Po tuto dobu se o děti starali prarodiče otce, přijmali svůj podíl zodpovědnosti a aktivně rodině syna pomáhali. Vyhledali ho na vlakovém nádraží krajského města, kde občas přespával v opuštěném vagónu. Po vzájemné domluvě se otec vrátil domů, obrátil se na krizové centrum v nedalekém městě, jehož odborníci a pracovníci vypracovali plán podpory rodině. Díky souhlasu všech zúčastněných stran tento plán využili k regeneraci rodinného prostředí. Otec začal pravidelně docházet na psychoterapii, která podporovala především jeho motivaci k životu uvnitř rodiny a také jeho odhodlání zbavit se alkoholové závislosti. Pracovnice sociálního úřadu vyjednávala společně s otcem řešení placení závazků, stravného ve škole i školce. Starší dcera začala docházet do školní družiny a několika zájmových volnočasových kroužků pořádaných školou. Po návratu matky z psychiatrické léčebny se do rodiny vrátily také děti. Nyní je rodina funkční, otec dochází do zaměstnání, matka pečuje o děti a pořídila si malé hospodářství. Snaží se tak přilepšit rodinnému rozpočtu, který je ve velké míře zatížen splácením dlužných závazků. Jak sama přiznává, bez pomoci manželových rodičů, sociálních úřadů, školy a krizového centra by špatnou rodinnou situaci nezvládli.

4.5 Kazuistika č. 4

Martin je žákem první třídy. Během šesti let života chlapce se jeho matka již potřetí vdala. Hoch měnil svá příjmení podle příjmení aktuálního partnera matky. S každým

novým partnerem docházelo však především ke změně prostředí, výchovných stylů, životních postojů a hodnot, chlapec se musel vždy v nově vzniklé situaci nejdříve zorientovat a pak se snažit přijmout normy a zvyky, které do rodiny vnášel nový partner matky.

Biologický otec Martina od rodiny odešel těsně po narození chlapce, později se s matkou dítěte rozvedl, protože si našel jinou partnerku a chtěl se znovu oženit. Matka si také našla nového, o deset let staršího muže a záhy se za něj provdala. Chlapci byly necelé tři roky, když se narodila jeho sestra. Otčím se o rodinu nestaral, vzhledem k tomu, že matka muže znala prakticky pouze jeden rok před jejich sňatkem, netušila, že je závislý na pervitinu. Problémy nastaly, když spolu začali žít v jedné domácnosti. Otec se minimálně zdržoval doma, když se narodila jeho dcera, přišel o práci a přestěhoval se do vedlejší vesnice, kde bydlel v komunitě uživatelů pervitinu.

Vždy, když navštívil svou rodinu, zjistila matka po jeho odchodu, že se z domu ztratila nějaká cenná věc. Jednou šlo o hodinky, jindy zmizel zlatý řetízek. Když muž odcizil mobilní telefon, oznámila matka vše na policii, kde byla také seznámena s tím, že policie muže monitoruje, protože se podílí na výrobě pervitinu. Žena podala žádost o rozvod, což vedlo manžela k agresivnímu výpadu vůči rodině. V podnapilém stavu a pod vlivem drog napadl fyzicky matku a také jejího syna, který se jí snažil bránit. Díky sousedům byla přivolána policejní hlídka, která po nepříjemném incidentu (otec se projevoval agresivně i vůči policii) odvezla muže nejdříve na policejní stanici, později do psychiatrické léčebny, kde byla zahájena jeho detoxikační léčba. Na základě vlastního rozhodnutí nastoupil na roční terapeutický pobyt do komunity, která nabízí dlouhodobou rezidenční léčbu pro drogově závislé. Matka podala žádost o rozvod a později se znovu provdala. Její současný manžel vlastní malý domek, jenž ne zcela splňuje hygienické normy. Do těchto podmínek se matka s dvěma dětmi nastěhovala, řešila tím také bytové problémy, které jí vznikly po rozvodu s druhým manželem. Po krátkodobé známosti otěhotněla, nyní se stará o tři děti, nejmenší má čtyři měsíce. Manžel pracuje na stavbách, vrací se po čtrnácti dnech, většinu peněz prohraje na automatech a propije. Situace matky je velmi komplikovaná, snaží se jí pomáhat rodiče, sami nejsou v nejlepší finanční situaci, ale pomáhají v rámci svých možností, hlídají děti. Matka se snaží, ale péče o tři děti, špatné sociální a hygienické zázemí způsobilo postupné zhoršení péče o děti, což se projevilo především na nejstarším chlapci, který začal chodit do školy zanedbaný, nepřípravený, jeho školní docházka byla nepravidelná. Škola zjistila, že matka nechává šestiletého chlapce doma, aby hlídal své mladší

sourozence. Ředitelka pozvala matku chlapce do školy a po vzájemné domluvě bylo matkou přislíbeno, že bude své dítě do školy pravidelně posílat a bude mít zájem na jeho domácí přípravě. Byla zároveň pozvána na akci občanského sdružení. Jednalo se o jarní tvůrčí dílnu, kam matka přišla i s dětmi. Během aktivně prožitého odpoledne navázala matka kontakt s několika místními matkami dětí, které navštěvují školu společně s jejím synem. Dnes se stýkají a samy aktivně podporují akce občanského sdružení.

4.6 Kazuistika č. 5

Karlovi bylo 38 let, když se na inzerát seznámil s mladou matkou. Eva (22 let) měla dvouletou holčičku z předchozího vztahu. Bydlela se svými rodiči v krajském městě, kde společně sdíleli malý dvoupokojový byt. Za Karlem jezdila pravidelně o víkendu, brala s sebou i dcerku, které se líbilo prostředí klidné a nevelká obce obklopené lesy. Po čase se žena i s dcerou přistěhovaly ke Karlovi. Zpočátku se vztah vyvíjel velmi dobře. Mladá žena se starala o domácnost, pomáhala na zahradě. Tato změna vedla k pozitivním procesům na všech úrovních, Karel konečně prožíval plnohodnotný vztah, byl rád, že může pečovat nejenom o ženu, ale také o dítě, které si zamiloval a přistupoval k němu, jako k vlastnímu. Často se zúčastňovali akcí konaných v obci, ať už se jednalo o akce místních spolků nebo občanského sdružení Jordánek. Zde se otec opět setkával s dřívějšími přáteli a spolužáky a také představil svou manželku, která si mezi místními našla nové přátele. Partneři byli také společně u zápisu dívky do mateřské školy. V průběhu prvního roku jejich soužití žena otěhotněla. Rodina se na příchod dalšího potomka velmi těšila a pečlivě se na něj připravovala. Díky pomoci známých Karel přistavil k domu nové pokoje, aby zajistil rodině vhodné životní podmínky.

Při porodu došlo ke komplikacím, porod byl protrahovaný a během jeho průběhu došlo k poškození centrální nervové soustavy dítěte. Rodiče byli informováni lékaři o závažnosti postižení jejich dítěte, byla jim poskytnuta psychologická péče, nabídnuty kontakty na speciální zařízení, občanská sdružení a organizace, které mohou v těchto náročných situacích rodině pomoci. Přes snahu odborníků matka podlehla těžké depresi, přestala se o dítě zcela starat a muže opustila, aniž by mu poskytla informace proč a kam odchází. Muž se ocitl ve velmi náročné životní situaci. S pomocí rodičů své ženy, kteří se přestěhovali za zeťem a vnoučaty na vesnici, poskytuje Karel kvalitní rodinné zázemí oběma dětem. Pravidelně s nimi navštěvuje akce občanského sdružení, kde podle jeho slov nachází relaxaci, porozumění i pomoc svých spoluobčanů.

4.7 Závěr šetření

Občanské sdružení Jordánek svou činností podporuje kulturní, společenské a volnočasové aktivity v obci. Pořádá nejrůznější vzdělávací přednášky, besedy, výstavy, workshopy, dílny, při kterých se setkávají lidé, tráví společně volný čas, dohromady pracují, tvoří nebo se vzdělávají. Přínos těchto činností je pro klima a sociální vztahy na vesnici nepřehlédnutelný. Nejen díky neziskovosti občanského sdružení se daří zapojovat také rodiny sociálně slabé, které nemohou nebo nejsou ochotny vydávat za podobné aktivity finanční prostředky. Neméně důležitý je také fakt, že ředitelka školy působí jako předsedkyně občanského sdružení. Její profese ředitelky a učitelky malotřídní školy přispívá ke zkvalitňování činností, které občanské sdružení vyvíjí na podporu dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. V rámci pedagogické diagnostiky dítěte (žáka) může posoudit úroveň jeho vývoje, poměry v domácnosti, přístup rodičů k dítěti, k sobě navzájem, vztah rodiny k ostatní společnosti a na základě těchto poznatků cíleně intervenovat.

Jako účastník akcí pořádaných občanským sdružením jsem pozoroval a vyhodnocoval kvalitu i funkčnost strategií, kterých sdružení při své práci využívá. Jsou voleny takové postupy, které vyhovují socializačním potřebám všech věkových skupin obyvatelstva obce. Podpora a motivace občanů k vzájemnému setkávání je směřována především k rodinám. Pravidelně se konají akce, do kterých lze zapojit děti, rodiče i prarodiče. Mohou společně strávit celé odpoledne v místních lesích, tvořit, zajít na zajímavou přednášku nebo výstavu, secvičit literární pásmo či divadlo, setkávat se na školní zahradě při pikniku rodin nebo společně vyjízdit na cyklovýlety po okolí.

Sdružení je velmi aktivní. Nejenže pořádá akce, umí také vypracovat projekty, které jsou následně podpořeny. Díky těmto projektům občanské sdružení získalo finanční podporu na pořízení keramické pece a vybavení dílny, zakoupení osmi tkalcovských stavů, které byly hlavním nástrojem projektu Babička ti pomůže. Projekt vznikl za účelem obnovy místního tradičního řemesla, tkalcovství. Návrat k tradicím je jedno z témat, kterými se občanské sdružení ve svém programu zabývá. Nejhodnotnější tradicí je rodina a proto je většina aktivit Jordánku na rodinu a její socializaci zaměřena. Podle uvedených kazuistik lze konstatovat, že se podařilo zvolit vhodné nástroje pro motivaci a aktivizaci několika rodin v obci.

Závěr

Rodina je pro člověka biologicky nejnaternější vztahovou sítí. Pokud dochází k narušení nebo dokonce zprerhání této sítě, každý, kdo se na ní podílí je ohrožen ve svém dalším vývoji. Sociálně slabá rodina nemusí být nutně rodina, ve které vztahová síť nefunguje. Může se jednat o rodinu ekonomicky slabou nebo třeba takovou, která je svému okolí uzavřená, ale v rámci vnitřního klimatu funkční. Přesto lze hovořit o nedostatečnosti v naplňování a uskutečňování socializačního procesu, který je lidskému jedinci vlastní. Člověk není na světě sám, právě naopak. Je součástí společnosti, vůči které si vyhrazuje osobní prostor, na druhé straně ale usiluje o prožitek sounáležitosti a vybudování si určitého společenského postavení.

Občanské sdružení Jordánek podporuje svou činností zdravé socioklima malé obce. Nabízí množství aktivit, které motivují občany ke kvalitnímu způsobu trávení volného času, nabízí prostor pro navazování a prohlubování vzájemných vztahů, komunikaci a naplňování základní lidské potřeby, společenského uznání a přijetí. Pokud člověk kvalitně prožívá společenskou integritu, je vyrovnanější a lépe plní požadavky, které jsou na něj kladeny rodinným prostředím.

Sociálně slabým rodinám pomáhá občanské sdružení hledat cesty, které vedou ke zkvalitnění jejich života a k možnosti začlenění do společnosti. Z několika popsanych kazuistik vyplývá, že včasná a vhodná intervence může významně ovlivnit vývoj událostí v rodině a pozitivně působit nejen v procesu její socializace, ale také při její sebereflexi.

Občanské sdružení je významným činitelem při poskytování pomoci sociálně slabým rodinám. Vhodně přispívá k integraci sociálně slabých, jedná na základě morálních a etických zásad, které nepřipouští nadřazený a direktivní přístup k lidem, ohroženým sociálním oslabením či vyloučením. Snaží se rodinám pomáhat mnoha způsoby, poskytuje poradenství, podporuje participaci rodiny na společenském životě v obci.

Je jistě pozitivním zjištěním, že se v malé obci najdou nadšení a tvůrčí lidé, kteří jsou schopni ve svém volném čase vytvářet programy nejen pro podporu sociálně slabých rodin.

Anotace

V bakalářské práci se zabývám motivací sociálně slabých rodin prostřednictvím činnosti občanského sdružení Jordánek. Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly. První charakterizuje základní typy rodiny, její funkci a význam pro vývoj dítěte. Dále popisuje právní normy vztahující se k rodině a dítěti. Tématem druhé kapitoly je sociálně slabá rodina, možné příčiny jejího sociálního oslabení a dopadu tohoto jevu na dítě, jehož pozitivní vývoj může být ohrožen. Uvádím možnosti intervence při resocializaci a obnově přirozené rovnováhy rodinného prostředí prostřednictvím sanace rodiny. Třetí kapitola definuje motivaci a její faktory, popisuje význam motivačního systému pro život jedince, jsou zde uvedeny některé metody, které využívá sociální pedagogika pro motivaci sociálně slabých rodin. Praktická část popisuje a na základě několika kazuistik hodnotí činnost občanského sdružení Jordánek.

Klíčová slova: rodina, sociálně slabá rodina, sanace rodiny, motivace, faktory motivace význam motivace, motivační strategie sociální pedagogiky, občanské sdružení

Summary

This bachelor's degree dissertation deals with motivating socially weak families through activities of Jordánek, a civic association. The theoretical part is divided into three chapters. The first one depicts the basic types of family, its functions and significance for the development of the child. It also describes the legal regulations concerning the family and the child. The topic of the next chapter is the socially weak family, the possible causes of its social weakness and the impact this phenomenon exerts upon the child, whose positive development may thus be endangered. I mention the possibilities of intervention in order to facilitate resocialisation and restoration of the natural balance of the family environment by means of family rehabilitation. Chapter three then defines the motivation and its factors, describes the importance of motivation system for the life of an individual, lists certain methods employed by social pedagogy to motivate socially weak families. The practical part describes and, on the grounds of several case studies, assesses the activities of civic association Jordánek.

Key words: family, socially weak family, family rehabilitation, motivation, motivation factors, importance of motivation, social pedagogy motivation strategies, civic association

Seznam literatury:

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha, Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-392-5

BURIÁNEK, J. *Sociologie pro střední školy a vyšší odborné školy*. Praha, Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-304-3

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-463-X

DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha, Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha, Victoria pub, a.s., 1992. ISBN 80-85605-28-7

HORÁK, K. A KOLEKTIV. *Hovoříme s rodiči o výchově dětí k manželství a rodičovství*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1979. ISBN 14-399-79

KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*. 2. vydání Brno: Institut mezioborových studií, 2003. ISBN

KOHOUTEK, R., A KOL. *Základy pedagogické psychologie*. Brno, Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 1996. ISBN 80-85867-94-X

KOHOUTEK, R., A KOL. *Základy sociální psychologie*. Brno, Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 1998. ISBN 80-7204-064-2

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-269-0

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-749-3

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Slon, 2002. ISBN 80-86429-08-3.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

ISBN 80-85850-61-3

MATĚJČEK, Z. ET AL. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, Sociologické nakladatelství Slon, 2003. ISBN 80-86429-19-9

MAŘÍKOVÁ, H. (ED.) *Proměny současné české rodiny*. Praha, Sociologické nakladatelství Slon, 2000. ISBN 80-85850-93-1

MÜHLPACHR, P. *Sociální práce*. Brno, MU v Brně, 2004. ISBN 80-210-3323-1

PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, D. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno, Masarykova univerzita, 1998

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu. 5.*, rozšířené vydání Praha, Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1174-4

SEKOT, A. *Sociologie v kostce. 3.*, rozšířené vydání Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-126-X

SOBOTOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Porál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-559-8

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, spol.s r.o., 2000. ISBN 80-7169-528-9

VALENTA, M. *Dramaterapie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1819-4

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 3. vydání, 2004. ISBN 80-7178-802-3

VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-830-9

Internetové zdroje:

<http://socialnirevue.cz/item/v-diagnostickych-ustavech-konci-stale-vice-deti>

<http://www.epolis.cz/page.php?location=&menu=first&id=26>

<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/socialni-motivace-a-stimulace>

Seznam příloh:

příloha č.1 – Keramická dílna

příloha č.2 – Kurz taženého štrůdlu

příloha č.3 – Beseda dětí s policistou

příloha č.4 – Zamykání studánek

příloha č.5 – Expedica Mont Slepica

příloha č.1

Keramická dílna

Kurz taženého štrůdlu

Beseda dětí s policistou

Zamykání studánek

Expedica Mont Slepica